

सत्यमेव जयते

GOVERNMENT OF INDIA

MINISTRY OF LAW & JUSTICE

The Constitution of India

(4th Edition)

(As modified upto the 30th April, 2011)

ભારત સરકાર

વિધિ અન- ન્યાય મંત્રાલય

ભારતનું સંવિધાન

(ચતુર્થ આવૃત્તિ)

(૩૦મી એપ્રિલ, ૨૦૧૧ સુધી સુધાર્યા - માણ-)

૨૦૧૧

પ્રસ્તાવના

ગુજરાતી ભાષામાં ભારતના સંવિધાનની આ ચતુર્થ આવૃત્તિ છે. ભારત સરકાર વતી, ભારતના સંવિધાનની છેલ્લી આવૃત્તિ ગુજરાત સરકારના વૈધાનિક અને સંસદીય બાબતોના વિભાગના સક્રિય સહયોગ અને સહાયથી વર્ષ ૧૯૮૪માં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી હતી, જેમાં સંવિધાન (છોંતેરમા સુધારા) અધિનિયમ, ૧૯૮૪ સુધીના સુધારા, વિધિ અને ન્યાય મંત્રાલય, વૈધાનિક વિભાગ, નવી દિલ્હી પાસે મંજૂર કરાવીને આમેજ કરવામાં આવ્યા હતા.

૨. છેલ્લા સત્તર વર્ષ દરમિયાન કરવામાં આવેલા સંવિધાનના બીજા સુધારા આમેજ કરીને, ગુજરાત સરકારના વૈધાનિક અને સંસદીય બાબતોના વિભાગ દ્વારા ભારતના સંવિધાનની હાલની આવૃત્તિ તૈયાર કરવામાં આવી છે અને જાહેર જનતા સંવૈધાનિક આજ્ઞાનું પાલન કરવા માટે દેશના કાયદા તેના સાચા અર્થમાં સમજી શકે તે માટે ભારતનું સંવિધાન અને બીજા કેન્દ્રીય કાયદા જાહેર જનતા માટે તેમની પ્રાદેશિક રાજભાષામાં ઉપલબ્ધ કરાવવાના કેન્દ્ર સરકારના નિર્ણયના અમલીકરણના ભાગ રૂપે, ભારત સરકાર, વિધિ અને ન્યાય મંત્રાલય, વૈધાનિક વિભાગ, ઓ. એલ. વિંગ (પ્રાદેશિક ભાષા એકમ), નવી દિલ્હી દ્વારા તેની હાલની આવૃત્તિની ઝીણવટપૂર્વક ચકાસણી કરીને તેને અદ્યવત કરવામાં આવેલ છે.

૩. આ આવૃત્તિમાં, સંવિધાન (પંચાણુમા સુધારા) અધિનિયમ, ૨૦૦૮ સુધીના તમામ સુધારા જરૂરી ફૂટનોટ સાથે આમેજ કરવામાં આવેલ છે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે, આ આવૃત્તિ પણ વકીલમંડળ (બાર)ના સભ્યો, ન્યાયાલય, કાયદાશાખાના વિદ્યાર્થીઓ અને જાહેર જનતાને ઉપયોગી થશે.

નવી દિલ્હી;
નવેમ્બર, ૨૦૧૦.

વી. કે. ભસીન,
ભારત સરકારના સચિવ.
વૈધાનિક વિભાગ,
વિધિ અને ન્યાય મંત્રાલય.

(૫) નિવારક અટકાયતની જોગવાઈ કરતા કોઈ કાયદા હેઠળ કરેલા હુકમ અનુસાર કોઈ વ્યક્તિને અટકાયતમાં રાખી હોય, ત્યારે હુકમ કરનાર અધિકારીએ તે હુકમ કયા કારણે કરવામાં આવ્યો છે તેની તે વ્યક્તિને બનતી ત્વરાએ જાણ કરવી જોઈશે અને તે હુકમ વિરૂદ્ધ રજૂઆત કરવાની તેને વહેલામાં વહેલી તક આપવી જોઈશે.

(૬) ખંડ (૫) માંના કોઈપણ મજકૂરથી, તે ખંડમાં ઉલ્લેખેલો હુકમ કરનાર અધિકારી જે હકીકતો પ્રગટ કરવાનું પોતે જાહેર હિતની વિરૂદ્ધ સમજતો હોય તે પ્રગટ કરવા તેને ફરજ પાડી શકશે નહિ.

^૧[(૭) સંસદ, કાયદાથી -

^૨[(ક) ખંડ (૪)ના પેટા-ખંડ (ક)ની જોગવાઈઓ અનુસાર, સલાહકાર બોર્ડનો અભિ-પ્રતિ-ભેળવ્યા સિવાય, નિવારક અટકાયત માટે જોગવાઈ કરતા કોઈ કાયદા હેઠળ ત્રણ મહિનાથી વધુ મુદત સુધી, જે સંજોગોમાં અને જે વર્ગ અને વર્ગોના કિસ્સામાં કોઈ વ્યક્તિની અટકાયત કરી શકાશે તે;

^૩[(ખ) નિવારક અટકાયતની જોગવાઈ કરતા કોઈ કાયદા અનુસાર કોઈ વર્ગ કે વર્ગોના દાખલાઓમાં કોઈ વ્યક્તિને વધુમાં વધુ કેટલી મુદત માટે અટકમાં રાખી શકાય તે મુદત, અને;

^૩[(ગ) ^૩ખંડ (૪)ના પેટા-ખંડ (ક)] હેઠળની તપાસમાં સલાહકાર બોર્ડ, કઈ કાર્યરીતિને અનુસરવું તે, ઠરાવી શકશે.

શોષણ સામેનો હક

મનુષ્ય-વેપાર અને બળજબરીથી કરાવાતી મજૂરી ઉપરનો પ્રતિબંધ.

૨૩. (૧) મનુષ્ય-વેપાર અને વેઠ તેમજ તેના જેવી બળજબરીથી કરાવાતી બીજા કોઈ પ્રકારની મજૂરીનો પ્રતિબંધ કરવામાં આવે છે અને આ જોગવાઈનું ઉલ્લંઘન કાયદા અનુસાર શિક્ષાપાત્ર ગુનો ગણાશે.

(૨) જાહેર હેતુઓ માટે ફરજિયાત સેવા કરાવવામાં રાજ્યને આ અનુચ્છેદમાંના કોઈ મજકૂરથી બાધ આવશે નહિ અને એવી સેવા કરાવવામાં ફક્ત ધર્મ, જાતિ, જ્ઞાતિ, વર્ગ કે તેમાંના કોઈ કારણે રાજ્યથી કશો ભેદભાવ રાખી શકાશે નહિ.

કારખાના, વગેરેમાં બાળકોને નોકરીએ રાખવાનો પ્રતિબંધ.

૨૪. ચૌદ વર્ષથી નીચેની વયના બાળકને કોઈ કારખાનામાં કે ખાણમાં કામે રાખી શકાશે નહિ તેમજ બીજા કોઈ જોખમવાળા કામમાં રોકી શકાશે નહિ.

ધર્મસ્વાતંત્ર્યનો હક

અંતઃકરણનું અને મુક્ત રીતે ધર્મની માન્યતા, પાલન અને પ્રચારનું સ્વાતંત્ર્ય.

૨૫. (૧) જાહેર વ્યવસ્થા, નીતિમત્તા અને સ્વાસ્થ્યને બાધ ન આવે એ રીતે અને આ ભાગની અન્ય જોગવાઈઓને અધીન રહીને, તમામ લોકોને અંતઃકરણની સ્વતંત્રતાનો અને મુક્ત રીતે ધર્મ માનવાનો, પાળવાનો અને તેનો પ્રચાર કરવાનો સમાન હક રહેશે.

(૨) આ અનુચ્છેદના કોઈ મજકૂરથી-

(ક) ધાર્મિક આચાર સાથે સંકળાયેલી કોઈ આર્થિક, નાણાકીય, રાજકીય અથવા અન્ય ધર્મોત્તર પ્રવૃત્તિનું નિયમન અથવા નિયંત્રણ કરતા,

(ખ) સામાજિક કલ્યાણ અને સુધારાની અથવા હિન્દુઓના તમામ વર્ગો અને વિભાગો માટે સાર્વજનિક સ્વરૂપની હિન્દુ ધાર્મિક સંસ્થાઓ ખુલ્લી રખાવવાની જોગવાઈ કરતા,

કોઈ વિદ્યમાન કાયદાના અમલને બાધ આવશે નહિ તેમજ એવો કોઈ કાયદો કરવામાં રાજ્યને બાધ આવશે નહિ.

૧. જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્યને લાગુ પડે ત્યારે, અનુચ્છેદ ૨૨ના ખંડ (૭)માં “સંસદ” એ શબ્દને સ્થાને “રાજ્યનું વિધાનમંડળ” એ શબ્દો મૂકવા.

૨. સંવિધાન (ચુંમાળીસમા સુધારા) અધિનિયમ, ૧૯૭૮ની કલમ ૩(ખ)(૧)થી પેટા-ખંડ (ક) કાઢી નાખેલો ગણાશે અને કલમ ૩(ખ) (૨) થી પેટા-ખંડ (ખ)ને (ક) તરીકે ફરી નંબર આપેલો ગણાશે, જે હજી અમલી થયો નથી, તારીખ હવે પછી જાહેર કરવામાં આવશે.

૩. એજનની કલમ ૩(ખ) (૩)થી, પેટા-ખંડ (ગ) ને (ખ) તરીકે ફરી નંબર આપેલો ગણાશે અને એમ ફરી નંબર આપેલા પેટા-ખંડમાં “ખંડ ૪ના પેટા-ખંડ (ક)” એ શબ્દો, અક્ષર, કૌંસ અને આંકડાને સ્થાને આ શબ્દ, કૌંસ અને આંકડો મૂકેલા હોવાનું ગણાશે, જે હજી અમલી થયો નથી, તારીખ હવે પછી જાહેર કરવામાં આવશે.